

Bedevaart naar Caravaggio – 1 oktober 2016

Heilig Jaar van Barmhartigheid

“Heer, ik ben een zondaar: kom met uw barmhartigheid” (Paus Franciscus)

1. Het jaar van Barmhartigheid. Wat een genade!

Wat kunnen we oneindig dankbaar zijn voor Zijn barmhartigheid gedurende heel dit jaar! Eenieder kan profiteren van dit moment om zich er nog bewuster van te worden hoe dikwijls in deze maanden hij bezocht is door de barmhartigheid van Christus, door zijn grenzenloze tederheid jegens hem

Laten we nog eens luisteren naar wat paus Franciscus tot ons zegt: “Temidden van onze zonden, onze beperkingen, onze kleinheden; temidden van ons veelvuldige vallen, heeft Jezus Christus ons gezien, is Hij ons nabij gekomen, heeft Hij ons de hand gegeven en ons barmhartigheid bewezen. Wie? Mij, jou, jou, jou, iedereen. Eenieder van ons zal het zich kunnen herinneren, als hij alle keren nagaat dat de Heer hem gezien heeft, naar hem gekeken heeft, hem genaderd is en hem barmhartigheid bewezen heeft. [...] En dat is wat Paulus de vaste leer noemt – merkwaardig! – dit is de vaste leer: dat ons barmhartigheid bewezen is” (uit de *Videoboodschap bij gelegenheid van het Buitengewone Jubeljaar van Barmhartigheid in het Amerikaanse continent*, 27-30 augustus 2016, Bogotá, Colombia).

In het licht van deze unieke voorkeur van Christus voor ons, komt ook heel onze verstrooidheid aan de oppervlakte. Wat een verschil met Maria Magdalena, die “Hem dag en nacht zocht” en helemaal daarop gericht was: “Des nacht op mijn bed zoek ik mijn zielsbeminde, maar hoe ik ook zoek, ik vind hem niet” (Hooglied 3,1). Eenieder van ons weet hoe dikwijls andere interessen, anderen voorkeuren in ons leven de boventoon hebben gevoerd, in plaats van “niets [te] stellen boven de liefde van Christus” (*Regel van Benedictus*, 4,21).

Misschien kunnen we nu nog meer beseffen hoe anders wij elkaar dit jaar bij veel gelegenheden behandeld hebben. Hoeveel verhitte discussies, wat een geweld, soms zelfs wrok!

“Wanneer we vergeten hoe de Heer ons behandeld heeft, [...] dan worden we overheerst door een logica van separatisme. [...] Dan vermorzelen we het heden door ‘partijen’ op te richten” (uit de *Videoboodschap bij gelegenheid van het Buitengewone Jubeljaar van Barmhartigheid in het Amerikaanse continent*, 27-30 augustus 2016, Bogotá, Colombia).

Hoeveel ongeduld! Waarom gunnen we ons de tijd niet om de epocale verandering te begrijpen die we doormaken? Waarom zijn we zo weinig bereid naar elkaar te luisteren, te luisteren naar het perspectief van de ander, en verwarren we de waarheid met de gewoonte? [Tertullianus]. Maar als wij onderling niet open staan voor elkaar, hoe zouden we het dan kunnen zijn voor de anderen?

Als we eerlijk zijn, moeten we met pijn in het hart enkele tekens herkennen van ons gebrek aan beschikbaarheid: aanvallen op de eenheid van een ervaring die aan ons voorafging; toestaan dat het tegenover elkaar plaatsen van ideeën de overhand heeft boven een geleefd toebehoren; de uitholling van de ontologie van het christelijke feit, tot we het identificeren met een geheel aan ideeën en regels die we zelf bepalen; reductie van het charisma tot inspiratie, zonder werkelijk volgen. Er zijn er zelfs die zelfs het leergezag van de paus ter discussie zijn gaan stellen, hetgeen in een werkelijkheid als de onze toch ondenkbaar is. Misschien moeten we erkennen hoe aanmatigend we zijn, op allerlei manieren, zoals don Giussani het ons in 1992 zei: “Eenieder kan met het charisma en zijn geschiedenis doen wat hij wil: het reduceren, er een partij van maken, er bepaalde aspecten van benadrukken ten koste van andere (en er aldus een monster van maken), het verbuigen volgens een eigen levensgevoel of eigen voordeel, het verlaten, uit slordigheid, uit koppigheid, uit oppervlakkigheid, het uitleveren aan een accent waarbinnen jij je meer op je gemak voelt, meer plezier voelt en minder moeite hoeft te doen” (L. Giussani, *L'avvenimento cristiano [De christelijke gebeurtenis]*, uitg. Bur, Milaan 2003, p. 68).

2. “Heer, ik ben een zondaar”

Juist dit alles, al deze omstandigheden waarin onze aanmatiging het lichaam van onze grote Fraterniteit gewond heeft, als gevolg van het feit dat wij Hem niet dag en nacht gezocht hebben – juist dit kan ons helpen dit moment te beleven als een geste waarin wij hoofdrolspeler zijn – want zó behoeftig zijn we –, zonder het te reduceren tot een handeling die zuiver formeel of piëtistisch is.

Laten we hier komen, bij de voeten van Maria, met dit bewustzijn. Laten we komen als bedelaars van barmhartigheid. Nog bewuster van onze behoeftigheid: “Laten we Haar vragen [...] dat we de moed mogen hebben, te erkennen dat we zondaars zijn en haar Barmhartigheid nodig hebben, en niet bang te zijn om onze hand in haar moederlijke handen te laten nemen” (Franciscus, *Toespraak tot de Romeinse Curie*, 22 december 2014).

Juist wanneer we ons kwaad niet reduceren, des te meer wanneer we het niet rechtvaardigen... alleen dan kunnen we de nieuwheid beseffen van Zijn barmhartigheid, die noodzakelijk is om enerzijds niets te hoeven censureren en om tegelijkertijd niet verpletterd te worden onder het gewicht van ons kwaad. En dan ontstelt Hij ons: “Wat nu? Na alles wat ik gedaan heb en steeds maar blijf doen, heb je nog altijd medelijden met mij, met ons,

Christus?” Wat een schok! “Van de liefde vlucht je niet weg”, zei de Braziliaanse gevangene. “Jij bent veel meer waard dan je handelingen”, zou Paul Ricoeur zeggen (in: *De herinnering, de geschiedenis, de vergetelheid*).

We zijn hier om te bedelen om de bekering van ons hart: dat wil zeggen om een ware blik op onszelf, die ons toestaan onze weg te hernemen.

3. Hoe antwoordt Hij op onze nood?

“De ontrouw komt steeds in ons hart naar boven, zelfs tegenover de mooiste en waarste dingen, waarin, tegenover de menselijkheid van God en de oorspronkelijke eenvoud van de mens, de mens kan bezwijken uit zwakheid en werelds vooroordeel, zoals Judas en Petrus”, zei don Giussani op 30 mei 1998 (L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, uitg. Rizzoli, Milaan 1998, p. VI).

De profeet Ezechiël brengt het ons in herinnering: “Maar je schoonheid maakte [jou, Jeruzalem] al te vrijmoedig en je ging munt slaan uit je faam; je bekoorlijkheid bood je aan iedere voorbijganger die maar wilde te koop aan”.

Echter, toen zoals nu, zegt de Heer ons bij monde van dezelfde profeet: “Toch zal Ik **blijven denken aan het verbond** dat Ik met jou sloot in de dagen van je jeugd; Ik zal er een eeuwigdurend **verbond** met jou van maken [...] en wanneer je terugdenkt aan wat er gebeurd is, zul je van schaamte geen woord durven zeggen, omdat Ik je alles heb vergeven wat je misdaan hebt” (Ez. 16,15.60.63). Ondanks onze zonden verbreekt God Zijn verbond niet. En de reden dáárvan brengt sint Paulus zijn vriend Timotheüs in herinnering: “Als wij ontrouw zijn, blijft Hij trouw: zichzelf verloochenen kan Hij niet” (2 Tm 2,13). God kan niet tegen Zichzelf ingaan: dat is onze hoop.

Hoe bereikt ons Zijn barmhartigheid? Don Giussani laat ons dat op ontroerende wijze zien, wanneer hij zich weer eens vereenzelvigd met de figuur van Maria Magdalena: “Plotseling stompt het levensgevoel af; en de cirkel rondom ons blijft gesloten, koud: egoïsme... Men zoekt niet langer de persoon, de enige voor wie de ziel zich openbreekt, zich opent: zich geeft. Zich opoffert... Maria Magdalena brak de alabasten vaas open: “verspilde” het parfum, schonk het. Elk geschenk is verlies. Echt houden van een persoon lijkt op een verspilling: van jezelf, energie, tijd, berekening, voordeel, smaak. De anderen schudden het hoofd bij het zien van wat Maria deed: “Dwaas! Zonder criterium! Zonder nut!” Maar in die zaal was het alleen zij die “leefde”, want alleen liefhebben is leven [...]. Dat je openstellen voor anderen: voor de anderen, voor alle anderen... door de schors, door de gescheurde schors van het eigen ik heen, is er gewoonlijk **een gezicht**, dat de **functie** heeft **de korst van ons egoïsme open te breken**, deze wonderbaarlijke wond open te houden; en dit gezicht wekt onze liefde op en stimuleert ze; onze geest voelt dat hij,

aangeraakt door dat gezicht, opbloeit in generositeit; en door dat gezicht heen geeft hij zich, in golven, aan de anderen, aan alle anderen, aan het universum” (handmatige aantekeningen van een gesprek met don Giussani, in: *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, uitg. Bur, Milaan 2014, p. 135).

Om een scheur te maken in de korst van Maria Magdalena, gebruikt God geen geweld. Wat haar liefde opwekt en stimuleert, is een gezicht. Enkel een gezicht kan de vrijheid van die vrouw uitdagen. Dat gezicht, die blik vol barmhartigheid, is het hoogtepunt van Gods getuigenis, van Zijn tederheid voor ons. Christus antwoordt op onze oneindige behoefte door zich zó klein te maken dat Hij door onze vrijheid heen kan gaan. Het is aan ons zijn onvoorwaardelijke barmhartigheid te aanvaarden, een barmhartigheid die ons kan bereiken door iemand van wie we het het minst zouden verwachten.

“Vanmorgen kwam ik de klas binnen met een wond, want gisteren had een leerling me gezegd: ‘Wat had u vandaag? Was u boos op ons?’ Ik was niet boos op hen, maar het was waar dat ik niet aanwezig was, want ik was mijn huissleutels kwijtgeraakt en was bezorgd; het trof me dat hij gemerkt had dat er iets met me was, en dat heeft me aan het denken gezet, want het betekent dat het niet waar is dat alles hetzelfde is, het is niet waar dat het niet uitmaakt of je er bent of niet. Vanmorgen heb ik die vraag omtrent mijn aanwezigheid die hij me gesteld heeft, met me meegenomen, de dringende noodzaak dat ik in de klas aanwezig ben bij het moment, en niet met mijn hoofd elders zit: toen ik de klas binnenging werd ik getroffen door het plotselinge begrip dat ik hem nodig heb om er te zijn, dat ik hun gezichten nodig heb om aanwezig te zijn, en dat is eenvoudig en bevrijdend. Zo heb ik een beetje beter begrepen wat jij in Cervinia gezegd hebt, dat ‘de beweging de vorm is, de manier waardoor Christus ons bereikt, gefascineerd, gegrepen heeft; het is de manier waarop het Christendom voor ons interessant geworden is, waarop Christus een werkelijke aanwezigheid in ons leven geworden is. En we hebben het ontdekt middels de ervaring, door Zijn vermogen om ons aan te trekken, te fascineren en, wanneer we toebehoren, ons leven te veranderen. Maar deze dynamiek houdt nooit op, want de omstandigheden veranderen voortdurend. Daarom moet de Kerk voortdurend de tekenen van de tijd onderzoeken om de passende vorm te vinden voor haar getuigenis’. Vandaag ben ik aangetrokken door een aandacht voor mij die ik me niet eens inbeelde, ik dacht altijd dat of ik aanwezig was, afhing van mijzelf, en deels zal dat ook waar zijn, maar vandaag heb ik ontdekt dat er iemand is die het nodig heeft dat ik er ben, en ik heb hem nodig om er te zijn. Deze ervaring is fascinerend, een wederkerigheid die me tekent; niet dat ik weet wat deze jongen nodig heeft, maar vandaag weet ik dat ik iets goeds voor hem ben, vanwege de passie die ik heb voor mijn leven. Ik kan antwoorden op deze vraag van hem, niet door datgene voor hem te doen waarvan ik denk dat hij het nodig heeft, maar door te doen wat ik vanmorgen gedaan heb: gisteren was ik in de klas maar zonder er te zijn, vanochtend was ik er echt, en dit ‘er zijn’ is iets goeds voor hem, ik heb het gezien toen ik zag hoe verrast hij vandaag was!”

4. Zonder barmhartigheid is er geen weg

Als Hij niet voortdurend, keer op keer, opnieuw initiatief met zou nemen, dan zou het niet mogelijk zijn een weg te gaan. In een relatie kun je geen weg gaan als er geen barmhartigheid is. Dat weten we goed: zonder te vergeven en vergeven te worden zou geen enkele relatie kunnen voortduren. En als eenieder van ons zich niet opnieuw laat omhelzen, zich niet opnieuw laat vergeven, dan kunnen we elkaar niet op eigen kracht omhelzen en vergeven. Hierin openbaart het Mysterie zich aan ons als barmhartigheid, zoals don Giussani zegt: “Het punt waarin het Mysterie zich ons openbaart als barmhartigheid, is een Mens die geboren is uit een vrouw, die alle beelden en beperkte plannen die we ons met onze fantasie kunnen vormen, afbreekt” (L. Giussani e.a., *Generare tracce...*, op.cit., p. 189). Het zijn geen woorden over barmhartigheid die ons kunnen laten leven, maar de relatie met een Aanwezigheid, waardoor iemand zich overgeeft aan de armen van en Ander; het is een overgave, zegt Giussani: “De mens kan zich enkel maar overgeven. In deze overgave gebeurt het dat hij de liefde van het Mysterie ervaart als kracht die hem ‘absorbeert’, die hem herschept. Het is een absoluut vertrouwen, het is een absolute overgave, een overgave die vergelijkbaar is met die van Onze Lieve Vrouw op het moment dat ‘de Engel van haar heenging’” (ibidem, pp. 183-184).

Daarom begrijp ik niet hoe iemand kan denken dat hij een weg kan gaan zonder terug te keren naar het ‘ja’ van Petrus. Want hoe kunnen we anders opnieuw op weg gaan? Zonder aanwezigheid is moraliteit, hechting, onmogelijk. Daarom is een “bijzondere geschiedenis [...] de sluitsteen van de christelijke opvatting van de mens, van zijn moraliteit” (ibidem, p. 82). Want de barmhartigheid is een persoon, de barmhartigheid heeft een gezicht: het heet Jezus Christus en openbaart zich in de relatie met jou zoals Hij zich geopenbaard heeft in de relatie met Petrus; met al zijn fouten, met al zijn vallen, verraad... niets van dit alles is tegenwerping geworden. Niets van dit alles is een tegenwerping. De enige echte tegenwerping is het scepticisme: ‘Mah!’

Daarom kunnen wij de weg alleen maar hernemen als Hij ons opnieuw aan Zich vastlijmt: Alleen dan begrijpen we dat “de barmhartigheid [...] geen menselijk woord [is]. Het is identiek aan Mysterie, het is het Mysterie waaruit alles voortkomt, waardoor alles ondersteund wordt, waarin alles gaat eindigen, in de mate dat het zich reeds aan de ervaring van de mens meedeelt” (ibidem, p. 184). Al onze beelden, al onze maten vallen in duigen tegenover deze voortdurende openbaring van het grenzenloze Mysterie van de barmhartigheid, dat elke alibi dat ons doet zeggen: “Het kan niet”, uitdaagt; zó’n barmhartigheid.

Enkel wie toegeeft aan deze omhelzing kan de strijd winnen tegen de pretentie van autonomie, vanwege de voortdurend vernieuwde ervaring dat ons ik relatie is met een Ander, dat ik werkelijk ik ben enkel in de relatie met het aanwezige Mysterie. Autonomie is als een niet willen toegeven aan deze blik van barmhartigheid die ons bereikt heeft en die we met ons meedragen.

5. Missie

“De wereld is uiteindelijk voor het Christendom geworden door dit samenvattende woord: ‘barmhartigheid’” (ibidem, p. 159). Het is uit de ervaring van deze voortdurende barmhartigheid dat nieuwe vormen van aanwezigheid kunnen ontstaan, waaraan de wereld van vandaag behoefte heeft.

In zijn laatste boek, *Letzte Gespräche*, zegt emeritus-paus Benedictus XVI: “Het is vooral duidelijk dat de ontkerstening van Europa voortgaat, dat het christelijke element steeds meer uit het weefsel van de samenleving verdwijnt. Bijgevolg moet de Kerk een nieuwe vorm van aanwezigheid vinden, moet zij haar manier van zich presenteren veranderen. Er zijn epocale omwentelingen aan de gang, maar we weten nog niet op welk punt men precies zal kunnen zeggen dat dit of dat begint”.

En verder: “Wat werkelijk belangrijk is, is dat wij het geloof verkondigen niet enkel in mooie en authentieke vormen, maar dat we leren het te begrijpen en het uit te drukken in een nieuwe vorm voor het heden, en dat zich zo een nieuwe levensstijl vormt. En dat is wat er gebeurt, hoe dan ook: dankzij de Voorzienigheid; dankzij de Heilige Geest; in de moderne instituten en religieuze bewegingen. In deze bewegingen zijn er vormen waarin het leven van de Kerk zich op nieuwe wijze presenteert. Als ik bijvoorbeeld de *Memores* [...] [die bij Benedictus XVI wonen] vergelijk met de zusters van weleer, dan herken ik een sterke impuls tot modernisering. Kort gezegd: waar het geloof actief en vitaal is, waar het niet leeft in de afwijzing maar in de vreugde, vindt het ook nieuwe vormen. Voor mij is het een bron van grote vreugde dat in de nieuwe bewegingen het geloof zich op een andere wijze uitdrukt en zo het gezicht van de Kerk vernieuwt”.

In augustus hebben we gesproken over de “Vorm van ons getuigenis”: “Wij leven niet op een wolk, wij leven in de omstandigheden, tegenover de uitdagingen, in een concreet moment van de tijd: daarom kan de vorm van ons getuigenis anders zijn, want die wordt bepaald in relatie met de historische omstandigheden. Dat betekent niet dat we afstand doen van de oorsprong van onze ervaring, maar dat deze oorsprong zich incarneert in de historische omstandigheden, zodat we kunnen verifiëren of hij bestand is tegen de ontwikkeling van de tijden, tegen de druk van de veranderingen (J. Carrón, *The Form of our Witness*, in: *Traces*, september 2016).

De **barmhartigheid** laat zich in de geschiedenis zien als het tegenovergestelde van de **revolutie**. Want het is een totaal positieve aanwezigheid in het leven van de wereld: “Het vermogen tot barmhartigheid drukt zich uit als gevoeligheid voor het goede, als zekerheid dat het goede wint met de kracht van Christus: ‘Ik bemin U, God, mijn kracht’, ‘Alles kan ik in Hem die mij kracht geeft’” (L. Giussani e.a., *Generare tracce...*, op.cit. p. 159).

Op deze manier wordt de echte revolutie verwezenlijkt, de enige die geen andere macht nodig heeft om zich te vestigen dan de “zekerheid dat, met de kracht van Christus, het goede overwnit”; het gaat om een ervaring die voor de mens onmogelijk is, maar die middels de barmhartigheid een reële ervaring wordt: vergeving. “Vergeven wil zeggen: het anderszijn van de ander omhelzen alsof het van jou was, als deel van jezelf. Barmhartigheid betekent dit: het betekent de houding van hechting, van omhelzing, zoals die van een moeder met haar kind! ... Je bekijkt de ander tot in zijn hart, in zijn waarheid, in zijn relatie met God, dus met Christus, want hij is net als ik door Christus geroepen, en dan omhels je hem, accepteer jed hem als deel van je weg – wat voor verschillen er ook wezen, hij is deel van mij. ... Wat is het voorwendsel dat we meestal gebruiken om de ander niet te hoogachten en dus niet lief te hebben? Het voorwendsel is dat we geen respect hebben voor zijn vrijheid, want de vrijheid van de ander is de manier waarop zijn confrontatie met het oneindige zich vertaalt in de dagelijkse termen van de omstandigheden die hij het hoofd moet bieden” (Fraterniteit van CL, Milaan, *Audiovisueel archief*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van CL, Rimini, 30 maart-1 april 1984).

Laten we dus de paus volgen, die het niet moe wordt ons terug te roepen tot de juiste houding tegenover de wereld, die een grenzenloze behoefte heeft om Diegene te ontmoeten die onderons is: “Alleen door lief te hebben verkondig je de Liefde-God: niet door te overtuigen, nimmer door de waarheid op te leggen, en ook niet door je rigide op te stellen rondom een of andere religieuze of morele verplichting. Want de Heer is geen idee, maar een levende Persoon: zijn boodschap komt over middels eenvoudig en waarachtig getuigen, door te luisteren en op te nemen, met de vreugde die zich verspreidt. Je spreekt niet goed over Jezus wanneer je triest bent; en evenmin geef je Gods schoonheid door als je alleen maar mooie preken houdt. De God van de hoop wordt verkondigd door in het heden het Evangelie van de carits te beleven, zonder angst om ook met nieuwe vormen van verkondiging van Hem te getuigen” (*Preek, Jubileum van de katechisten*, 25 september 2016).

In zijn ontwapenende eenvoud getuigt hiervan deze jonge vriend van ons: “Wanneer ik terugdenk aan wat voor mij de ervaring van de équipe van GS is geweest, denk ik aan het ‘opnieuw gebeuren’ van een ontmoeting, van een grote vriendschap die voortdurend mijn leven verovert. Om te beginnen met mijn vrienden in de gemeenschap: onze vriendschap nam niets als vanzelfsprekend aan, maar opende ons voor de nieuwheid, voor de frisheid van de kennismaking met nieuwe personen, met levens en ervaringen die verschillend waren van die van ons, in alle oprechtheid en eenvoud... onze onderlinge dialoog stelde ons open voor een ontmoeting, voor een ‘brug’ naar de ander. Een ontmoeting die een bevestiging is van Christus’ belofte dat Hij ons nooit alleen zou laten, van Zijn levende en ‘vleselijke’ aanwezigheid in het bestaan van eenieder, die me elke dag doet zeggen, zoals mijn vriendin Stella schreef: ‘Wie bent U, dat ik U mis?’ Wie bent U, levende aanwezigheid, die mijn hart verlangt omdat het zich ervan bewust is dat io, zonder U, niets kan?

De équipe heeft me juist de ontmoeting voor ogen geplaatst die ik enkele jaren eerder met het gezelschap van GS gehad had, toen heel mijn dorst om te leven, waar mijn hart vol van was en is, begrepen, bemind, serieus genomen leek te worden. Niet dat ik daarvoor niet geloofde, ik ging elke zondag naar de kerk, ik bezocht de parochieactiviteiten, maar het is sinds die onthutsende ervaring dat ik door personen en feiten heen ben beginnen te voorvoelen dat er een plek is waar al mijn dorst naar waarheid oprecht bekeken wordt en waar ik ‘meer ik’ ben, omdat er Iemand is die me vriend genoemd heeft; Iemand die zózeer medelijden heeft gehad met mijn nietigheid, dat hij zich aan een kruis heeft laten nagelen. Sindsdien ben ik niet meer gestopt, mijn hart barst van leven en elke dag wordt het moment van de verificatie van de Ontmoeting, “zonder je een milimeter te verplaatsen van de werkelijkheid”, zoals Carrón ons zei tijdens de assemblee van zaterdagochtend.

Ik heb het nodig die ontmoeting opnieuw mee te maken, om waarachtig te leven; ik stel me niet langer tevreden; de school, de vrienden, de muziek, de sport... in alles daagt de werkelijkheid me uit om die ‘erts van het ware’ te vinden die beantwoordt aan mijn hart. Sinds die ontmoeting met een grotere Schoonheid in de werkelijkheid, in mijn bestaan, ben ik begonnen werkelijk te leven, op het niveau van mijn verlangen, en niet volgens mijn gedachten, want ik wil van alles kunnen genieten, ik wil mijn leven groots beleven en niet in een ideale wereld, maar in deze werkelijkheid die mij gegeven is, en die een voortdurend slagveld is, maar waar ik Hem ontmoet heb en vraag Hem elke dag opnieuw te ontmoeten. De équipe is de gelegenheid geweest om dat te gedenken, het was een springkussen om met grotere beslistheid te blijven wandelen, want ‘de mens wandelt wanneer hij goed weet waar hij heen moet’”.

Laten we aan Onze Lieve Vrouw deze eenvoud van hart vragen, om groot te zijn als kinderen die weten waar ze heen moeten.